

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

На седници наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду, одржаној 09. априла 2026. године одобрена је комисија за оцену докторске дисертације ЈОВАНА ИВАНОВИЋА под називом „ДИЈАЛОГ О МУЛТИПЛИМ ПЕРСПЕКТИВАМА КАО СРЕДСТВО ПОБОЉШАЊА МЕЂУГРУПНИХ СТАВОВА И ИСТОРИЈСКОГ МИШЉЕЊА” (*енг. DIALOGUE ABOUT MULTIPLE PERSPECTIVES AS A TOOL FOR IMPROVING INTERGROUP ATTITUDES AND HISTORICAL THINKING*). Комисија је оценила докторску дисертацију и подноси следећи:

ИЗВЕШТАЈ О ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Основне информације о кандидату и дисертацији

Јован Ивановић рођен је 27.10.1994. у Ужицу. Основне академске студије психологије на Филозофском факултету Универзитета у Београду уписао је 2013., а завршио 2017. године са просечном оценом 9.68 и наградом за изузетан успех у студирању. Исте године уписао је мастер академске студије психологије, које је завршио 2019. године са просечном оценом 9.89. Током мастер студија кандидат је добио Еразмус+ стипендију Европске Уније за студентску размену на Универзитету на Кипру. Мастер рад под насловом „Ефекат симболичког значења истакнутог лика на дефанзивне стратегије ношења са историјским преступом групе” под менторством Ирис Жежељ одбранио је са највишом оценом и касније објавио у специјалном броју часописа *Journal of Pacific Rim Psychology* (M22).

Кандидат је 2019. године уписао докторске академске студије психологије на Одељењу за психологију Филозофског факултета Универзитета у Београду. Положио је све испите са просечном оценом 10.00. На седници Универзитетског Већа научних области друштвено-хуманистичких наука одржаној 26.10.2021. године одобрен је предлог теме докторске дисертације „Дијалог о мултиплим перспективама као средство побољшања међугрупних ставова и историјског мишљења”.

Од јануара 2020. године Јован је запослен на Филозофском факултету Универзитета у Београду као истраживач приправник. У новембру 2022. године унапређен је у звање истраживач сарадник. У јуну 2021. године учествовао је на летњој школи „*International Summer School in Comparative Conflict Studies*“, Центра за компаративне студије конфликта на Факултету за медије и комуникацију у Београду. У јулу 2021. године учествовао је на летњој школи „*ISPP Academy*“, Међународног друштва за политичку психологију. Од 2021. до 2025. године био је део тима међународног пројекта „*Slow Memory: Transformative Practices for Times of Uneven and Accelerating Change*“, током кога је учествовао у организацији конференције и летње школе на Факултету за медије и комуникацију у Београду. Од 2022. до 2025. године био је ангажован на националном пројекту „*The Peer Model of Collaborative Problem Solving: Developing Young People’s Capacities for Constructive Interaction and Teamwork*“, који је финансирао Фонд за науку. Од 2024. године је део тима

међународног пројекта „*Uncovering the role of emotion norms in conflict transformation*“ који финансира Швајцарска национална фондација за науку.

Током 2024. године, Јован је добио стипендију Цепус (CEEPUS) међународног програма за краткорочни студентски боравак на Универзитету у Печују. Од 2025. године је део тима међународног пројекта „*Youth & History 2025: An Inquiry on European Youth's Historical Consciousness*“. Добитник је гранта Међународног друштва за политичку психологију за путовање на конференцију у Сантијагу (Чиле) 2024. године, као и истраживачког гранта истог друштва, заједно са колегама са Универзитетског колеџа у Лондону (UCL), Института за филозофију и друштвену теорију Универзитета у Београду и Универзитета у Минхену. Члан је Европске асоцијације социјалних психолога (EASP), Међународног друштва за политичку психологију (ISPP), Докторске мреже културалних психолога (CuPsyNet) и Друштва психолога Србије (ДПС).

Кандидат је члан ЛИРА лабораторије у оквиру Филозофског факултета Универзитета у Београду, где је од 2021. до 2024. године био ментор Програма за младе.

Први је аутор и коаутор 8 научних чланака (не рачунајући рад објављен у оквиру ове тезе) у категоријама M21a+ (3 чланка), M21a (1 чланак), M21 (1 чланак) и M22 (1 чланак), једне лексикографске јединице у тематском зборнику од водећег међународног значаја (M15), једног поглавља у тематском зборнику од националног значаја (M45) и 25 излагања на међународним или националним научним скуповима, објављених у целини или изводима (M33, M34, M62, M64).

Докторска дисертација Јована Ивановића има 168 страна и монографског је типа уз придружен објављени оригинални научни чланак који је интегрисан у монографску целину, у складу са Правилником о докторским студијама на Универзитету у Београду, Изменама и допунама Правила докторских студија Филозофског факултета, те Ближим условима за израду докторске дисертације преко чланака Одељења за психологију. Део дисертације објављен као научни чланак:

“*When Our History Meets Their History: Strategies Young People in Serbia Use to Coordinate Conflicting Group Narratives*”, аутора Јована Ивановића, Биљане Станковић (менторка на предмету Квалитативна истраживања – виши курс)¹ и Ирис Жежељ (менторка), објављен је 2024. године у часопису *European Journal of Social Psychology*, који је 2024. године категоризован као часопис ранга M21, у складу са Правилником о категоризацији и рангирању научних часописа Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

У складу са Чланом 19 Правилника о докторским студијама на Универзитету у Београду, односно Чланом 23 Правила докторских студија Филозофског факултета, а с обзиром на то да је кандидат први аутор чланка, објављени чланак се сматра самосталним и оригиналним научноистраживачким радом кандидата. Напомена о томе да је у питању рад на тези под менторством дата је у чланку, као што је препоручено у

¹ Како би се обезбедила потпуна непристрасност и избегао потенцијални сукоб интереса, проф. др Биљана Станковић се изузима из поступка евалуације наведеног дела докторске дисертације имајући у виду да је била коауторка научног чланка који чини основу тог дела дисертације.

Ближим условима за израду докторске дисертације преко чланака усвојеним од стране Одељења за психологију.

Списак референци дисертације садржи 247 јединствена уноса. Текст укључује 15 табела и 27 илустрација и графикана, као и 7 додатака са материјалима коришћеним у истраживању и додатним статистичким подацима и анализама.

Проблем и циљеви истраживања

Колективна сећања представљају дељене интерпретације прошлости чланова одређене друштвене групе попут националних или етничких и основа су за осећај припадности конкретној друштвеној групи. Међуетнички сукоб, попут онога који је задесио Југославију током деведесетих година прошлог века, води ка томе да етничке групе имају изразито супростављена колективна сећања, чак и након прекида отвореног насиља. Са једне стране, таква колективна сећања су важан садржај социјализације младих у постконфликтним контекстима преко канала социјеталне комуникације попут система образовања и могу постати идеолошка основа нових сукоба у будућности. Са друге стране, алтернативни модели наставе историје сугеришу да учење о прошлости кроз координацију различитих перспектива може имати позитивне ефекте на међугрупне ставове и историјско мишљење младих. Међутим, емпиријска истраживања која су испитивала ефекте дидактичког метода заснованог на мултиперспективности су веома ретка, а на подручју бивше Југославије скоро не постојећа. Стога, докторска дисертација кандидата испитивала је на који начин млади Срби и Бошњаци у постконфликтној Србији приступају мултиплим историјским перспективама, са фокусом на институционалне могућности, вршњачке дијалогске процесе и њихове исходе.

Циљ ове дисертације био је двојак. Кандидат је најпре испитао да ли и у којој мери образовни систем Србије подстиче мултиперспективни приступ у настави историје, посебно у контексту недавне реформе наставног програма. У првој студији, кандидат је анализирао присуство мултиперспективних компетенција и садржаја у новом наставном програму које се односи на наставу историје за српску и бошњачку етничку групу. У другој студији, кандидат је испитао у којој мери су ученици који су завршили стари, насупрот онима који су завршили реформисани наставни програм историје, усвојили мултиперспективне компетенције, упоређујући њихове резултате са очекиваним националним образовним исходима. Ове две студије пружиле су шири контекстуални оквир за осмишљавање наредне две студије.

Кандидат је затим применио мултиперспективни приступ учењу историје и истражио његове ефекте на процес и исходе унутаргрупног и међугрупног вршњачког дијалога. У трећој студији, кандидат је: (1) конструисао паралелне форме задатака заснованог на супротстављеним историјским перспективама и тестирао их у унутаргрупном (моноетничком) неструктурисаном вршњачком дијалогу; (2) истражио и класификовао различите стратегије које су ученици спонтано користили за координацију супротстављених историјских перспектива. У четвртој студији, кандидат је: (1) развио мултиперспективну интервенцију и применио је у међугрупном

вршњачком дијалогу ученика српске и бошњачке етничке припадности; (2) испитао потенцијал интервенције да унапреди међугрупне ставове и историјско мишљење; (3) анализирао интеракционе обрасце парова ученика који су показали највеће унапређење међугрупних ставова и историјског мишљења након интервенције.

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

За прве три студије нису постављене специфичне хипотезе, с обзиром на то да су ове студије биле дескриптивне или експлоративне. Централна хипотеза за четврту студију била је да ће мултиперспективна интервенција у контексту међуетничког дијалога унапредити међугрупне ставове и историјско мишљење код младих. Као што су показала претходна истраживања, сарадња са припадницима друге групе и координација различитих перспектива могу подстаћи децентрацију од поједностављених етничких наратива, што доводи до сложеније репрезентације другог и комплекснијег разумевања историје.

Прецизније, кандидат је пререгистровао да ће интервенција довести до побољшања следећих исхода: (1) афективног односа према другој етничкој групи; (2) узимања перспектива; (3) спремности за учешће у заједничким активностима изградње мира; (4) мултиперспективног квалитета заједничких ученичких есеја; (5) епистемичких уверења о историји. С друге стране, кандидат је пререгистровао да ће интервенција довести до смањења следећих исхода: (1) негативних стереотипа о другој групи; (2) перцепције супериорности сопствене групе; (3) некритичке дефанзивности према једностраном историјском наративу сопствене групе.

Интервенција је довела до побољшања свих међугрупних ставова у односу на бар једно од три референтна поређења - традиционално моноперспективно учење историје, неструктурисано мултиперспективно учење историје у унутаргрупном вршњачком дијалогу, међугрупни ставови процењени пре интервенције - осим у случају перцепције супериорности сопствене групе. Такође, интервенција је довела до побољшања историјског мишљења процењиваног преко квалитет ученичких есеја и епистемичких уверења о историји у односу на бар једно од референтних поређења.

Кратак опис садржаја дисертације

Дисертација се састоји из шест поглавља праћених списком референци и прилозима.

У првом поглављу (*Theoretical Introduction*), кандидат дефинише колективна сећања и смешта их у оквир теорије социјалних репрезентација, теорије социјалног идентитета и социокултурне теорије. Даље у тексту, фокусира се на образовни систем као институцију за контролу над колективним сећањима будућих генерација, посебно у постконфликтним друштвима. Прави разлику између традиционалне наставе историје која искључиво промовише перспективу доминантне групе и алтернативне дидактичке методе која се заснива на учењу о прошлости кроз координацију различитих перспектива. Потом следи преглед литературе ретких студија које су се бавиле

утицајем мултиперспективног приступа учењу историје на међугрупне ставове и историјско мишљење младих у постконфликтним друштвима, са читањем главних налаза у контексту дијалогског приступа теорији социјалних репрезентација. Најзад, кандидат описује социополитички контекст, циљеве и хипотезе докторске дисертације.

У другом поглављу (*Study 1: Multiple Perspectives in Serbian Institutional Legislation*), кандидат анализира реформисани наставни програм предмета историја за осми разред основне школе, гимназију и средње стручне школе како би утврдио: (1) да ли и на који начин реформисани наставни програми подстичу мултиперспективни приступ учењу историје регионалне прошлости; (2) да ли и на који начин реформисани наставни програми укључују перспективу бошњачке мањине.

У трећем поглављу (*Study 2: Multi-Perspective Competencies in Students' Historical Thinking*), кандидат испитује: (1.1) да ли су ученици развили компетенције историјског мишљења у складу са националним образовним стандардима за крај обавезног (основношколског) образовања, и (1.2) колико су били успешни у примени ових компетенција на осетљивију историју прошлости (тј. распад Југославије); (2) да ли постоје разлике у компетенцијама историјског мишљења међу ученицима који се школују по старом и новом наставном програму. Осим тога, кандидат је испитао и корелације између историјског мишљења, дефанзивности према наративу сопствене групе и просечне школске оцене из историје.

Четврто поглавље (*Study 3: Multi-Perspective Materials in Unstructured Intragroup Peer Dialogue*) представља рукопис објављеног научног чланка кандидата под насловом „*When Our History Meets Their History: Strategies Young People in Serbia Use to Coordinate Conflicting Group Narratives*“. Кандидат на почетку чланка уводи концепте семантичких баријера и подстрекача, а потом и традиционални односно алтернативни (мултиперспективни) приступ настави историје на глобалном и регионалном нивоу. Након тога следи опис мултиперспективних материјала које су матуранти српске етничке групе користили током вршњачког дијалога у коме су покушали да координишу перспективе сопствене и бошњачке групе на исти историјски догађај. Најзад, кандидат приказује семантичке подстрекаче идентификоване квалитативном дијалогском анализом садржаја вршњачке интеракције и дискутује њихов значај за теорију социјалних репрезентација и наставу историје у постконфликтним друштвима.

У петом поглављу (*Study 4: Multi-perspective Intervention in Intergroup Setting*), кандидат: (1) описује интервенцију базирану на мултиперспективном приступу учењу историје и социопсихолошким знањима у вези са вредносним, емоционалним и дијалогским аспектима учења о прошлости; (2) испитује ефекат мултиперспективне интервенције на међугрупне ставове и историјско мишљење српских и бошњачких матураната, као и утицај интервенције на њихову међугрупну интеракцију.

У шестом поглављу (*General Discussion*), кандидат најпре даје преглед најважнијих налаза тезе. Након тога, следи дискутовање теоријског доприноса налаза дијалогском приступу теорије социјалних репрезентација и литературе о међугрупном контакту. Потом, дискутује импликације налаза по праксу наставе историје. Кандидат онда разматра изазове и ограничења теренских истраживања у постконфликтним и подељеним друштвима, дајући предлог будућих линија истраживања у контексту

ограничења студија које су изведене у оквиру тезе. Коначно, кандидат изводи закључак са главним доприносима тезе.

Научни допринос истраживања

У овој дисертацији кандидат нуди интегрисани приступ који обухвата испитивање тога како млади у Србији повезују супротстављене историјске наративе и како их оснажити у развоју мултиперспективних компетенција за разумевање прошлости, чиме се попуњава важан јаз у литератури. У уводном делу рада даје се исцрпан и вешто обједињен преглед литературе из две велике области - социјалне психологије и психологије образовања, посебно наставе историје. Уз то, у раду аутор зналачки комбинује различите методолошке приступе – од анализе наставних програма и анкетних истраживања до експерименталног дизајна. Развија и тестира оригиналну мултиперспективну интервенцију која показује да је могуће унапредити међугрупне ставове и историјско мишљење кроз наставу историје. Посебан допринос накнадне квалитативне анализе вршњачких дијалога је у идентификацији конкретних стратегија које млади користе у суочавању са конфликтним интерпретацијама прошлости, како у интеракцији са вршњаком из исте, већинске етничке групе (Срби), тако и са вршњаком из мањинске етничке групе (Бошњаци). Ово је посебно важно у постконфликтним друштвима, где настава историје често учвршћује једностране наративе и може допринети одржавању међугрупних тензија, док налази овог рада нуде конкретне смернице за њихово превазилажење. Укупно, кандидат је остварио и вишеструко премашио циљеве из нацрта, оставивши јасну теоријску и методолошку платформу за будућа истраживања услова и последица како мултиперспективне наставе историје тако и међуетничког контакта.

Закључак

Имајући у виду све напред речено, комисија предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета да прихвати њену позитивну оцену и дозволи кандидату ЈОВАНУ ИВАНОВИЋУ да јавно брани своју докторску дисертацију под називом „ДИЈАЛОГ О МУЛТИПЛИМ ПЕРСПЕКТИВАМА КАО СРЕДСТВО ПОБОЉШАЊА МЕЂУГРУПНИХ СТАВОВА И ИСТОРИЈСКОГ МИШЉЕЊА” (*енг. DIALOGUE ABOUT MULTIPLE PERSPECTIVES AS A TOOL FOR IMPROVING INTERGROUP ATTITUDES AND HISTORICAL THINKING*).

У Београду, 09.04.2026.

Чланови комисије:

Др Драган Попадић, редовни професор

Универзитет у Београду, Филозофски факултет

Др Биљана Станковић, ванредна професорка

Универзитет у Београду, Филозофски факултет

Др Харис Псалтис, редовни професор

Универзитет на Кипру, Факултет друштвених наука и образовања